

Ministerie van Justitie
maart 1990

**De deelnemers aan de cursus
'Slachtoffer in Beeld'
Beschrijving en eerste resultaten**

MINISTERIE VAN JUSTITIE
Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum
's-Gravenhage

*A.A.M. Essers
P.H. van der Laan*

Inhoud

1	Inleiding	1
2	De cursisten	1
2.1	Leeftijd en geslacht	2
2.2	Etnische achtergrond	2
2.3	Woonsituatie	3
2.4	Dagbesteding	3
2.5	Delictgegevens	3
2.6	Voorlopige hechtenis	4
2.7	Justitieel verleden	4
2.8	Justitiële afdoening	4
3	Recidive	5
4	De proefarrondissementen	6
4.1	Dordrecht	6
4.2	Arnhem	6
4.3	Utrecht	7
4.4	Leeuwarden	7
5	Ter afsluiting	8

1 Inleiding

In juni 1988 is gestart met de voorbereidingen van de cursus 'Slachtoffer in Beeld'. Deze cursus, geïnitieerd door de coördinator alternatieve sancties in het arrondissement Arnhem en opgezet en uitgevoerd door de Landelijke Organisatie Slachtofferhulp (LOS) in Utrecht, wordt bij wijze van experiment als leerproject in het kader van alternatieve sancties toegepast in vier arrondissementen: Arnhem, Dordrecht, Leeuwarden en Utrecht. De cursus is opgezet als een voorlichtingscursus voor jeugdige delinquenten, waarbij het vergroten van kennis op twee gebieden wordt nagestreefd. Enerzijds is de cursus bedoeld om de jongeren te laten stil staan bij de verschillende mogelijke gevolgen van delicten voor slachtoffers en anderzijds om hen inzicht te geven in de motieven die bij jongeren vaak de aanleiding vormen zich schuldig te maken aan delicten. Het uiteindelijke doel is het voorkomen van nieuwe delicten.

De cursus bestaat uit vijf dagdelen van ieder 2½ uur en 'staat' voor ongeveer 25 uur alternatieve straf (werkproject). Voor een uitvoerige beschrijving van de inhoud en organisatie van de cursus 'Slachtoffer in Beeld' wordt verwezen naar het eindverslag van de cursus, verkrijgbaar bij het landelijk bureau van de Landelijke Organisatie Slachtofferhulp in Utrecht. In dat eindverslag zijn ook de resultaten opgenomen van een zogenoemde inzichtenquête, die door de deelnemers is ingevuld bij aanvang en na afloop van de cursus. De inzichtenquêtes laten een positief verband zien tussen de cursusinhoud en de kennis die de cursisten aan het eind van de cursus bezitten omtrent de gevolgen van delicten voor slachtoffers. Op verzoek van de begeleidingscommissie van 'Slachtoffer in Beeld' heeft het WODC bekeken in hoeverre de deelnemers aan de cursus ná de cursus contacten met justitie (op ten minste het niveau van het openbaar ministerie) hebben gehad. De uitkomsten van dit kleinschalige onderzoek, gebaseerd op uittreksels uit het Justitieel Documentatieregister, worden gepresenteerd in dit verslag.

Achtereenvolgens wordt ingegaan op enkele achtergrondgegevens van de cursisten en op eventuele recidive. Daarbij wordt ook onderscheid gemaakt naar de arrondissementen die bij het experiment betrokken zijn geweest.

De uitkomsten inzake recidive moeten met de nodige voorzichtigheid worden beschouwd. De tijd tussen de cursus en het opvragen van de justitiële documentatie was beperkt, zodat niet van lange-termijneffecten gesproken kan worden. Bovendien wordt de cursus 'Slachtoffer in Beeld' in veel gevallen opgelegd in combinatie met een werkproject en/of een ander leerproject. Eventuele effecten kunnen dus niet zonder meer aan de cursus worden toegeschreven (nog afgezien van het feit of (recidive-)effecten 'überhaupt' wel aan justitiële interventies kunnen worden toegeschreven. Daar komt nog bij dat het ons ontbreekt aan een goede vergelijkingsgroep. De recidivegegevens vormen dan ook niet meer dan een zeer voorlopige indicatie.

2 De cursisten

In deze paragraaf worden 95 cursisten beschreven die de cursus hebben gevolgd in de periode 1-10-1988 tot 1-11-1989. De gegevens zijn afkomstig van de jongeren zelf, opgegeven bij aanvang van de cursus, en van de uittreksels uit het Justitieel Documentatieregister.

Van de 95 jongeren die de cursus gestart zijn hebben er 7 (7,4%) de cursus niet voltooid. Dit percentage is iets lager dan de gerapporteerde 11% bij andere leerprojecten die bij wijze van alternatieve sanctie zijn toegepast (Van der Laan, 1987). Daarbij komt dat zes van deze zeven afvallers afkomstig waren uit het arrondissement Dordrecht. Zouden we Dordrecht buiten beschouwing laten, dan kan gesproken worden van een goed resultaat.

In het navolgende wordt ingegaan op leeftijd en geslacht, etnische achtergrond, woonsituatie, dagbesteding, delictgegevens, voorlopige hechtenis, justitieel verleden en (uiteindelijke) justitiële afdoening.

2.1 Leeftijd en geslacht

De groep cursisten bestond voor het grootste deel uit jongens (89,5%). Toch is het aandeel van de meisjes met 10,5% vrij groot als we dat vergelijken met de alternatieve sancties in het algemeen. Zowel bij de werkprojecten als bij de leerprojecten schommelt het percentage meisjes rond de 4% (Van der Laan en Van Hecke, 1986; Van der Laan, 1987; Van der Laan, in voorbereiding).

In tabel 2.1 zijn de leeftijden weergegeven van de cursisten bij aanvang van de cursus 'Slachtoffer in Beeld'.

Tabel 2.1: Leeftijd cursisten

leeftijd	n	%
13 jaar	1	1,1
14 jaar	2	2,1
15 jaar	13	13,7
16 jaar	30	31,6
17 jaar	26	27,4
18 jaar	18	18,9
19 jaar	5	5,3
totaal	95	100

De 16 en 17-jarigen vormen met bijna 60% duidelijk de grootste groep, terwijl ook de 18-jarigen redelijk vaak voorkomen. De gemiddelde leeftijd ligt dan ook op 17 jaar en 1 maand.

2.2 Etnische achtergrond

Het aandeel van de jongeren met een niet-Nederlandse achtergrond bedraagt 13,7%. Dit percentage is vergelijkbaar met dat bij andere leerprojecten. Dat betekent dat het aandeel van allochtone jongeren vrij laag genoemd moet worden. In dit verband is eerder al gesproken van ondervertegenwoordiging (Van der Laan, 1987).

2.3 Woonsituatie

Het merendeel (92,6%) van de cursisten woont, bij aanvang van de cursus, thuis bij beide ouders dan wel bij een van de ouders. De overigen woonden in een tehuis (4,2%), bij familie (1,1%) en een cursist woont zelfstandig. Ook op dit punt wijken de deelnemers aan de cursus 'Slachtoffer in Beeld' niet af van jongeren die een ander leerproject hebben uitgevoerd.

2.4 Dagbesteding

Het grootste deel (87,4%) van de jongeren heeft overdag vaste bezigheden. De meesten gaan naar school (64,2%), de overigen werken (10,5%) of combineren werken met schoolgaan (12,6%). Een klein aantal jongeren (12,6%) doet niets, bezoekt enkele uren per week een vormingscentrum of is werkloos.

Voor meer dan de helft (57,4%) van de cursisten ligt de huidige of de laatstgenoten opleiding op LBO-niveau, 12,8% bezoekt of heeft een MAVO bezocht, een MBO-opleiding werd of wordt door 23,4% gevolgd en bij de overigen (6,4%) is er sprake (geweest) van een andere dan wel een hogere opleiding.

Bij de jongeren van wie dat bekend is, is er in 18,5% van de gevallen ooit sprake geweest van een afgebroken schoolopleiding.

2.5 Delictgegevens

Over het algemeen gaat het om jongeren die, volgens eigen opgave, een reeks van delicten hebben gepleegd. Sommige daarvan vormden de directe aanleiding voor verwijzing naar de cursus 'Slachtoffer in Beeld'. Tabel 2.2 geeft een overzicht van het aantal gepleegde delicten.

Tabel 2.2: Aantal delicten

aantal delicten	n	%
1	17	17,9
2-3	17	17,9
4-10	32	33,7
11 of meer	27	28,4
onbekend	2	2,1
totaal	95	100

Bijna twee derde van de jongeren (62,1%) heeft opgegeven dat zij vier of meer delicten hebben gepleegd. Slechts 17,9% gaf maar één delict op.

Het gaat vooral om vermogensdelicten (67,4%) en in mindere mate om vernieling en agressie tegen personen (16,8% resp. 9,5%).

Niet alle jongeren hebben kunnen aangeven wat de waarde was van de door hun veroorzaakte schade c.q. buit. Waar dat wel te schatten viel bedroeg de schade in een derde van de gevallen 5.000 gulden of hoger. In ruim 20% van de gevallen bedroeg de schade tussen de 500 en 5.000 gulden. In bijna een kwart van de

gevallen was de schade weliswaar onschatbaar, maar gezien de aard en het aantal delicten moet ook in deze gevallen de schade groot zijn geweest. In slechts een kleine 5% van de gevallen was er geen sprake van schade.

Overigens, in bijna een derde van alle gevallen is men tot de een of andere vorm van schaderegeling gekomen nog voor dat er sprake was van een beslissing door de officier van justitie of een vonnis van de kinderrechter.

In ongeveer één derde van de delicten was, gezien de aard van het delict, de kans op het ontstaan van letsel mogelijk. In bijna drie kwart van die gevallen was dat ook inderdaad zo. Hoe ernstig dat letsel was, is echter niet altijd duidelijk geworden.

2.6 Voorlopige hechtenis

Het percentage jongeren dat enkele dagen heeft vastgezeten naar aanleiding van de door hen gepleegde delicten ligt op bijna 62%. Daarbij gaat het voornamelijk om *inverzekeringstellingen* (één tot vier dagen politiecel). Zeventien jongeren (19,1%) hebben enige dagen in voorlopige hechtenis doorgebracht (in bewaring en gevangenhouding). Dit percentage komt overeen met dat bij de werkprojecten en is lager dan eerder bij leerprojecten werd vastgesteld.

2.7 Justitieel verleden

Van de cursisten hebben er 40 (42,1%) al eerder één of meerdere keren contact met justitie gehad¹. Dit impliceert dat de overige jongeren (57,9%) zgn. first-offenders zijn op OM-niveau. Van de jongeren met eerdere justitiecontacten gaat het in 47,5% om één eerder contact, in 42,5% om twee of drie contacten en in 10% om vier of meer eerdere contacten. Het percentage first-offenders lijkt wat hoger dan we eerder hebben kunnen zien bij de overige leerprojecten en bij de werkprojecten.

De verdeling van de zwaarste afdoeningen in het verleden van de jongeren met eerdere justitiecontacten ziet er als volgt uit: sepot of transactie: 42,5%; onvoorwaardelijke boete: 7,5%; voorwaardelijke vrijheidsstraf: 22,5%. Slechts twee jongeren hadden al eens een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf ondergaan. Bij de overigen (22,5%) ging het om voegingen bij de zaak waarvoor uiteindelijk o.a. de cursus 'Slachtoffer in Beeld' werd gevolgd.

2.8 Justitiële afdoening

Bij zeven jongeren (7,4%) is de zaak, na het volgen van de cursus, door de officier van justitie afgedaan met een 'onvoorwaardelijk sepot na dienstverlening'. Door de rechter (kinderrechter of politierechter) is bij 78 jongeren (82,1%) de

¹ Het ging hierbij om zaken op het niveau van de officier van justitie en/of kinderrechter. Het percentage eerdere politiecontacten ligt hoger — 65,3% — , maar deze hadden dus niet altijd een proces-verbaal tot gevolg.

curcus als bijzondere voorwaarde opgelegd bij een voorwaardelijke vrijheidsstraf, dan wel volgde een voorwaardelijke vrijheidsstraf nadat de cursus, eventueel in combinatie met een ander werk- en/of leerproject, volgens plan was afgemaakt (uitstel vonniswijzing). Bij drie jongeren was sprake van een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf. Bij de overige zeven jongeren (7,4%) stond de zaak ten tijde van het onderzoek nog open.

Tabel 2.3 laat de verdeling zien van het vonnis in dagen voor de 78 jongeren die een voorwaardelijke vrijheidsstraf opgelegd kregen.

Tabel 2.3: Vonnis in dagen voorwaardelijk

aantal dagen	n	%
1-14 dagen	25	32,1
15-30 dagen	18	23,1
31-60 dagen	20	25,6
70-180 dagen	15	19,2
totaal	78	100

Het overzicht maakt duidelijk dat de cursus 'Slachtoffer in Beeld', gezien de gradatie in vonnissen, wordt gebruikt voor een groep jongeren die oplopend is in 'zwaarte': van relatief 'lichte' zaken tot relatief 'zware' zaken. Dit beeld wordt min of meer bevestigd door het gegeven dat de cursus in 45,3% van de gevallen werd gecombineerd met een werkproject. Bij deze werkprojecten varieerde het aantal uren van 10 tot 150 uur.

3. Recidive

Van de 95 cursisten zijn er 26 (27,4%) inmiddels opnieuw met justitie in aanraking gekomen.

Laten we de nog niet bekende afdoeningen buiten beschouwing, dan was bij zeven jongeren (41,2%) de zwaarste afdoening sinds het volgen van de cursus 'Slachtoffer in Beeld' een sepot. Vijf jongeren (29,4%) hebben inmiddels opnieuw te maken gekregen met ten minste één veroordeling; bij twee jongeren ging het om een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf.

Het gaat hier om geregistreerde recidive: de gegevens zijn afkomstig van de uittreksels uit het justitieel documentatieregister. De uittreksels uit het documentatieregister zijn eind januari 1990 opgevraagd. Dit betekent dat de op recidive bestudeerde periode in lengte nogal varieerde: van 3 maanden voor jongeren die de cursus volgden in oktober 1989 tot 15 maanden voor jongeren die hun cursus volgden in oktober 1988. Deze betrekkelijk korte periode maakt het trekken van conclusies inzake het al dan niet succesvol zijn van de cursus tot een riskante en voorbarige onderneming. Daar komt bij dat de cursus slechts in zeven gevallen (7,4%) als afzonderlijke interventie is gebruikt, namelijk in die gevallen waarbij de zaak met een onvoorwaardelijk sepot is afgedaan na het volgen van de cursus. In de overige gevallen is voor zover bekend naast de cursus steeds sprake geweest van een (meestal) voorwaardelijke vrijheidsstraf en vaak daarnaast nog eens een werkproject. Gevolg is dat een eventueel effect in termen van niet meer

met justitie in aanraking komen slechts in enkele gevallen uitsluitend aan dit leerproject toe te kennen zal zijn (maar ook dan is het toeschrijven van een effect aan de cursus nog een hachelijke zaak, aangezien er zoveel andere factoren in het spel zijn). Ook het ontbreken van een goede controlegroep noopt tot voorzichtigheid bij het trekken van conclusies.

Ondanks voorgaande relativiserende opmerkingen stemt genoemd recidivepercentage (27,4%) niet ontevreden. Een vergelijking met de eerste gegevens met betrekking tot de alternatieve sancties die in 1984 en 1985 zijn opgelegd leert dat het recidivepercentage aanzienlijk lager is dan dat van de werk- en leerprojecten in 1984 en 1985 (Van der Laan, in voorbereiding). Uiteraard dient daarbij wel rekening te worden gehouden met het feit dat de periode waarnaar gekeken is bij 'Slachtoffer in Beeld' aanzienlijk korter is geweest.

4 De vier proefarrondissementen

In deze paragraaf wordt voor de afzonderlijke arrondissementen bekeken of cursisten verschillen vertonen met het totale beeld.

4.1 Dordrecht

In het arrondissement Dordrecht zijn dertig jongeren met de cursus begonnen. Zes (20%) van hen hebben de cursus niet voltooid. Zoals gezegd is Dordrecht hiermee verantwoordelijk voor het leeuwedeel van de totale uitval van de cursus 'Slachtoffer in Beeld' in de onderzochte periode.

In het arrondissement Dordrecht zijn alléén jongens naar de cursus gestuurd. De gemiddelde leeftijd (16 jaar en 7 maanden) was zes maanden jonger dan het gemiddelde van de totale groep.

In 90% van de gevallen betrof het vermogensdelicten. Dat is een aanzienlijk hoger percentage dan het landelijk beeld te zien geeft: 67,4%.

Alle zaken zijn door de kinderrechter afgedaan met een voorwaardelijke vrijheidsstraf. In de helft van alle gevallen werd naast het volgen van de cursus nog een aantal uren (10 tot 75) gewerkt in het kader van een werkproject.

Van de 30 cursisten zijn er 11 (36,7%) inmiddels opnieuw met justitie in aanraking gekomen. Dit is het hoogste recidivepercentage in vergelijking met de andere drie arrondissementen (voor de vier arrondissementen te zamen 27,4%).

4.2 Arnhem

In het arrondissement Arnhem zijn zeventien jongeren met de cursus begonnen. Op één na hebben zij allemaal de cursus afgemaakt.

De Arnhemse groep cursisten bestond net als in Dordrecht uitsluitend uit jongens. Slechts in één geval ging het om een allochtone jongere.

Het percentage jongeren dat opgaf vier of meer delicten te hebben gepleegd is hoger dan bij de groep als geheel: 82,3% tegen 62,1%. In vrijwel alle gevallen ging het om vermogensdelicten.

Van zes jongeren was de uiteindelijke afdoening nog niet bekend op dit moment. De overige zaken zijn afgedaan door de kinderrechter met een voorwaardelijke tuchtschoolstraf.

Drie jongeren (17,6%) hebben inmiddels gerecidiveerd. Dat is lager dan we hebben kunnen zien bij de groep cursisten als geheel (27,4%).

4.3 Utrecht

De 24 jongeren uit het arrondissement Utrecht hebben allemaal de cursus 'Slachtoffer in Beeld' volgens plan afgerond.

De gemiddelde leeftijd (17 jaar en 8 maanden) was ruim een half jaar ouder dan die van de totale groep. In Utrecht hebben vier meisjes de cursus gevolgd. Het aandeel van allochtone jongeren is in Utrecht duidelijk hoger dan bij de andere arrondissementen: 33,3% tegen 13,7%. Ook op andere onderdelen onderscheidt Utrecht zich van de andere arrondissementen. Zo is in Utrecht het aandeel jongeren dat werkloos was hoger, alsook het percentage jongeren met een afgebroken schoolopleiding. Het gaat echter om zeer kleine aantallen, waardoor hieraan geen verdere conclusies worden verbonden.

Wel kan gesteld worden dat in Utrecht een wat 'zwaardere' groep naar de cursus wordt gestuurd. Dit blijkt niet alleen uit het lagere percentage first-offenders (45,8% tegen 57,9%), maar ook uit het feit dat 87% van de jongeren een aantal dagen heeft vastgezet naar aanleiding van hun delictgedrag. Van deze jongeren hebben er elf (55%) zelfs meer dan vier dagen vastgezet (in de drie andere arrondissementen ging het voornamelijk om inverzekeringsstellingen). Een en ander komt dan óók tot uitdrukking bij de afdoeningen. Drie jongeren zijn veroordeeld tot een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf en 18 jongeren kregen een voorwaardelijke vrijheidsstraf waarbij het in ruim 83% ging om een straf van meer dan een maand (bij de totale groep voorwaardelijke vrijheidsstraffen lag dit percentage op 44,8%). Daarnaast werd de cursus 'Slachtoffer in Beeld' vaker gecombineerd met een werkproject dan in de andere arrondissementen (75% tegen 45,3%).

De enigszins afwijkende ('zwaardere') populatie in Utrecht toont zich niet in een hoger recidivepercentage: 25% en is daarmee vergelijkbaar met dat van de groep cursisten als geheel.

4.4 Leeuwarden

In Leeuwarden bestond de groep van 24 cursisten voor een kwart uit meisjes. Leeuwarden lijkt een wat 'lichtere' groep jongeren naar de cursus 'Slachtoffer in Beeld' te hebben verwezen. Dat komt op verschillende manieren tot uiting. Zo zijn er verhoudingsgewijs meer jongeren die zeggen slechts één delict te hebben gepleegd (40,9% tegen 17,9% voor de groep als geheel) en minder jongeren die zeggen vier of meer delicten te hebben gepleegd (40,9% tegen 62,1%). Ook gaat het aanzienlijk minder vaak om vermogensdelicten (16,7% tegen 67,4%). De cursisten uit Leeuwarden pleegden vooral vernielingen of namen deel aan vechtpartijen.

Slechts 20,8% van de cursisten uit Leeuwarden zaten enkele dagen vast (inverzekeringsstelling) tegen 61,8% bij de groep als geheel. Ook het percentage cursisten met eerdere justitiële contacten is geringer: 33,3% tegen 42,1%.

Het beeld wordt nog eens bevestigd door de uiteindelijke afdoeningen. Ruim 20% van de zaken werd afgedaan door de officier van justitie met een onvoorwaardelijk sepot. Van de zaken afgedaan door de rechter resulteerde bijna 90% in een voorwaardelijke arreststraf (max. 14 dagen). Ook werd 'Slachtoffer in Beeld' slechts in een klein aantal gevallen gecombineerd met een werkproject. In de drie andere arrondissementen was dat vaker het geval: 12,5% in Leeuwarden en 45,3% in de overige arrondissementen. Het recidivepercentage van 25% is, net zoals in Utrecht, vergelijkbaar met dat van de groep cursisten als geheel.

5 Ter afsluiting

Aan de cursus 'Slachtoffer in Beeld' is deelgenomen door jongeren uit de arrondissementen Arnhem, Dordrecht, Leeuwarden en Utrecht. In de periode oktober 1988 - november 1989 namen 95 jongeren deel aan de cursus.

Onderlinge vergelijking van de arrondissementen toont aan dat niet overal hetzelfde beleid wordt gevoerd ten aanzien van de jongeren die naar de cursus worden verwezen. Zo worden in Leeuwarden over het algemeen 'lichtere' jongeren naar de cursus gestuurd, in Utrecht verhoudingsgewijs 'zwaardere' jongeren. Arnhem en Dordrecht nemen in dit opzicht een tussenpositie in. Deze verscheidenheid maakt het moeilijk een profiel te schetsen van de 'gemiddelde' cursist. Met andere woorden, de cursus wordt kennelijk geschikt geacht voor een heterogeen samengestelde groep jongeren. Met uitzondering van het arrondissement Leeuwarden wordt de cursus dikwijls opgelegd in combinatie met een andere alternatieve sanctie. Om die reden zou de cursus kunnen worden beschouwd als een soort aanvulling op andere sancties.

De eerste resultaten, hoe voorlopig ook, stemmen hoopvol. Het uitvalpercentage is gering (7,4%) en het recidivepercentage na de afloop van de cursus ((27,4%) vormt voornamelijk geen reden tot ongerustheid.